

Sobre els noms baleàrics del mascarell (*Morus bassanus*)

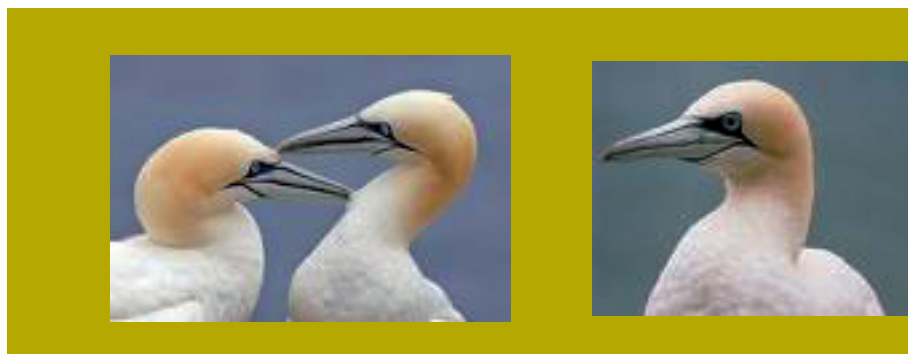
COSME AGUILÓ / ANTONI MESTRE

En un interessant article d'Albert Jané (LLENGUA NACIONAL, 60, p. 30) titulat «Algunes notes lèxiques», es fa referència al cognom *Mascarell* i es diu que no té res a veure amb el nom de l'ocell *Sula bassana* [avui, *Morus bassanus*], dit ara *mascarell*, un ocell marí que es capbussa i que «no té nom popular en català». Jané ens recorda que la denominació fou proposada per Salvador Maluquer davant la necessitat de trobar-ne una que fos escaient, per la qual cosa es basà «en el traç negre que duu entorn dels ulls i que tant destaca enmig de la coloració general blanca».

Amb l'ànim d'oferir una informació complementària, volem aportar algunes dades extretes dels materials que conformaran el nostre *Atlas ornitològic de les illes Balears* (AOIB) i que invaliden amb escreix la creença de Joaquim Maluquer, que aquest ocell no té nom popular en el domini lingüístic, ja que almenys a les Illes en té de sobra. Davant allò que hem constatat en escorcollar les poblacions més acostades al litoral, pensam que si no en té en català continental és perquè no s'han fet reculls sistemàtics amb la intensitat que pertoca. Us oferim allò que sabem a les Balears dels noms populars de tal ocell pelàgic. Abans, però, convé deixar ben clar que els ornitònims passen d'una espècie a una altra amb manifesta facilitat. De vegades, ho fan per la similitud de les espècies, però no sempre és així. Pot ser també, i aquest deu ser el cas, que canviïn perquè tots dos ocells són molt desconeguts de la majoria dels qui els han vist alguna vegada.

A les illes Balears hem recollit un total de quinze denominacions, incloent-hi les variants d'un mateix lexema. Les podem classificar, *grosso modo*, en dos grups, el primer dels quals seria format per les que semblen ser les pròpies de l'espècie, i el segon reuniria les que s'hi han desplaçat des del gènere *Stercorarius* o d'altres espècies. Els ocells d'aquest gènere de fematers comparteixen amb el *M. bassanus* el medi, igualment pelàgic, i, com ell, són més aviat rars. De coloració obscura i un poc més grossos que els làrids, tenen el costum de perseguir les gavines, per tal de robar-los el menjar quan aquestes,

peixos pelàgics de l'espècie *Boops boops*, que compareixen a les illes per Sant Antoni, que és precisament quan se sol veure l'ocell. Quant al nom de *boix*, que a Eivissa s'estén sobretot pel llevant i a Formentera per la part de ponent, és clar que al País Valencià designa l'*Aythya ferina*, però en desconeixem la motivació i és mal de dir quin dels dos animals en fou el primer referent. El fet que el DCVB identifiqui el boix d'Eivissa amb la mateixa anàtida fa pensar que l'entrada corresponent té fretura

terriblement espantades, el regurgiten. Segurament tampoc no en rebutgen els excrements.

Entre els noms del primer grup tenim els qui fan referència al costum que té de capbussar-se des de l'aire. De Formentera, sabem el de *cabusser*; de Menorca, els de *soter* i *sotero*, i del sud de Mallorca, el de *sotaler*. Un altre, *boguer*, típic del sud-oest de Mallorca, fa referència a la seva alimentació, ja que ens diuen que menja *bogues*,

d'informació, ja que els entrevistats no solen dubtar en dir que és el *M. bassanus*. A la zona des Cap de Barbaria es fa servir *gavilà*, que el DCVB dona com a nom d'una gavina, entre altres opcions ornitològiques que no interessin aquí. Seguidament, en parlar del segon grup de noms, veurem que les gavines hi tenen relació.

Tant a Mallorca com a Eivissa, campen els apel·latius desplaçats des dels *Stercorarius*. Així, *merdagoler* és propi de quatre poblacions del sud-est de Mallorca i els barbarismes *càgamo* i *càgano* de les Pitiüses (*cagalo* [sic] apareix a la costa mallorquina de ponent, on pot haver arribat des d'Eivissa). A l'est de Menorca, *gavino*, i al nord de Mallorca, *gavinot*, delaten una gènesi a partir dels làrids, als quals es poden assemblar quan es veuen des de lluny o amb falta de nitidesa. La masculinització i el sufix augmentatiu-despectiu marquen les diferències. És difícil saber si *alcatràs* procedeix o no del castellà.

Diferents mostres del *Morus bassanus*, tretes d'internet

Tastar Chateldon es descobrir el Penedès

Joan Coromines (DECat, I, 161) només deixa clar que és compartit per les tres llengües hispàniques i en reporta una etimologia a partir d'un mot àrab amb el significat de 'espècie d'àguila marina'. *Alcatràs* aflora en les enquestes fetes a punts isolats i distants, tant de Mallorca com de les dues Pitiüses. Una segona denominació amb caiguda de l'article àrab, *catràs*, que té més aires de ser autòctona, surt al sud d'Eivissa i a Formentera. Cristòfor Despuig, en els *Colloquis...*, referint-se als *Stercorarius*, diu que «los carcatrossos persegueixen a les gavines no per a matar-les a elles sinó per a menjar-se lo que purguen del ventre de esta manera, que corrent tras elles les vénen a estrènyer en tanta manera a les pobretes que de pura por que tenen les fan femtar en l'ayre, y ells de bol prenen la femta y de allò se seven».

El *Morus bassanus*, en les enquestes per a l'AOIB ha estat identificat amb un nom cinquanta-vuit vegades, sense comptar quatre casos rebutjats per l'evidència de la seva invalidesa, a través del mateix nombre d'enquestes, en les quals han participat setanta-vuit informants. La denominació de més freqüència d'aparició és la de *catràs*, amb tretze ocurrences. Davant tals resultats, tenim quasi la certesa que a la resta de les costes catalanes es troben encara subjacents per a la ciència altres ornitònims que no dubtam que són del màxim interès i que, una vegada localitzats, podrien usar-se d'una manera paral·lela al de *mascarell*, l'artifici del qual ha fet, certament, bona fortuna entre els ornitòlegs, que, per regla general i salvant honorades excepcions, no acaben de copsar el gruix de la sapiència popular. Desitjam que la publicació de l'AOIB, que intentam acabar d'enllestir, pugui resoldre molts problemes relacionats amb els noms dels ocells des d'òptiques tan diverses com atractives. ♦

Bibliografia consultada

- A.M. Alcover i F. de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, Ed. Moll, s.v. *alcatràs* (vol. I), Palma 1983, p. 454 i s.v. *boix* (vol. II), Palma 1983, pp. 549-551.
- F. Bernis, *Diccionario de nombres vernáculos de aves*, Ed. Gredos, Madrid 1995, pp. 17 i 156.
- J. Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial Edicions Catalanes, s.v. *alcatràs* (vol. I), Barcelona 1980, pp. 161-162.
- C. Despuig, *Los Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa*, Universitat de Barcelona – Curial Edicions Catalanes, Barcelona 1981, p. 189.
- J. Maluquer, *Els ocells de les terres catalanes*, Ed. Barcino, Barcelona 1987, pp. 243 i 265-266.